

УМОВИ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ (ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ) ПОСЛУГ

CONTRACT TERMS OF THE PROVIDING PSYCHOLOGICAL(PSYCHOTHERAPEUTIC) SERVICES

Керученко О.С.,
аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті аналізуються види та особливості умов договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. Детальна увага приділена питанню про предмет цього договору. Здійснена спроба визначити умови строку вказаного договору в системі його умов.

Ключові слова: договір про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг, істотні умови, звичайні умови, випадкові умови, предмет договору, строк договору.

В статье анализируются виды и особенности условий договора о предоставлении психологических (психотерапевтических) услуг. Подробное внимание уделено вопросу о предмете данного договора. Осуществлена попытка определить условия срока указанного договора в системе его условий.

Ключевые слова: договор о предоставлении психологических (психотерапевтических) услуг, существенные условия, обычные условия, случайные условия, предмет договора, срок договора.

The features and types of contract terms of providing the psychological (psychotherapeutic) are analyzed in this article. The detailed attention is paid to the issue of the subject of this contract. An attempt to determine the terms of the period of the contract within the system of its terms is made.

Key words: agreement on providing psychological (psychotherapeutic) services, essential terms, normal terms, accidental terms, subject of the contract, agreement period.

Визначення сутності цивільно-правового договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг слід передусім пов'язувати із з'ясуванням його змісту. Як відомо, змістом договору є сукупність передбачених у ньому умов [1, с. 126]. У повній мірі це стосується й договору, який нами розглядається. Без виконання законодавчих вимог щодо оформлення у договорі його умов настає ряд негативних правових наслідків, аж до недійсності договору. Вказане обумовлює актуальність та важливість розгляду обраної теми дослідження.

Вказаним питанням в тій чи іншій мірі приділяли увагу Б. Алмазов, Ю. Аргунова, В. Горбунова, В. Ілейко, М. Казанцев, Т. Каравасва, С. Клименко, Н. Козлова, С. Філіпова та інші. У той же час, питання цивільно-правової характеристики договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг свого належного висвітлення не отримало.

Метою цієї роботи є аналіз видів умов договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг.

Як відомо, умови договору в науці прийнятно класифікувати на істотні, звичайні й випадкові [2, с. 11–12]. Оскільки «ядром» будь-якого договору, безумовно, виступають саме істотні умови, без яких він не може бути укладений, спочатку розглянемо звичайні й випадкові умови договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг, які мають порівняно менше значення.

Звичайними умовами називають ті умови договору, які не потребують погодження сторін, оскільки передбачені законодавством і вступають в силу автоматично під час укладання договору. При цьому дого-

вір зі звичайними умовами виражається в самому факті укладення договору певного виду. І якщо сторони не бажають укласти договір на звичайних умовах, вони можуть включити в зміст договору пункти, що скасовують або змінюють звичайні умови, якщо вони визначені диспозитивною нормою [3, с. 129]. На сьогодні досить складно вести мову про звичайні умови договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг, оскільки на рівні законодавства цей договір не підлягає нормативній регламентації. У той же час до цього договору застосовуються загальні положення цивільного законодавства щодо договорів про надання послуг. Як приклад, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 902 Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ), психолог (психотерапевт) повинен виконати послугу особисто. Проте сторони можуть відійти від цієї умови, наприклад, якщо у процесі надання психологічної допомоги фахівець доходить висновку, що не може самостійно надати якісну психологічну послугу й необхідно залучення сторонніх фахівців – психотерапевтів, неврологів тощо.

Випадковими є умови, які, хоч і не мають значення для його укладення, але набувають юридичного значення лише в разі їх включення в договір [4, с. 65]. Як приклад – це умова про ціну. Як вже було зазначено вище, цей договір може бути як оплатним, так і безоплатним. При цьому у більшості випадків відносини з приводу надання психологічних (психотерапевтичних) послуг носять оплатний характер. Сума оплати та форма розрахунків – за зустріч, за певну кількість часу спілкування з психологом (психотерапевтом) у кожному

випадку визначається індивідуально. Замовник може вносити оплату за одну зустріч або за повний курс, всю або частково. У договорі може обумовлюватися ситуація, чи має замовник оплачувати призначений час прийому, якщо він не прийшов на нього з особистих причин та не попередив про це психолога (психотерапевта) [5, с. 339]. Отже, умова про ціну договору є донамінатною, може змінюватися й не може бути визначальною в контексті цього договору. Саме тому її не можна розцінювати як обов'язкову, тобто істотну.

Розглянемо категорію істотних умов договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. В науці цивільного права загальноновизнаним є підхід щодо визначення істотних умов як необхідних і достатніх для укладення будь-якого цивільно-правового договору. Існують різні позиції стосовно визначення істотних умов договору. Як приклад, окремі фахівці відносять до них лише його предмет [6, с. 5]. Поряд з цим в українській цивільно-правовій доктрині майже загальноновизнаним є підхід, у відповідності до якого істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також всі ті умови, щодо яких має бути досягнуто згоди за заявою хоча б однієї із сторін. Власне, саме такий підхід було зафіксовано у ЦК України [7]. У судовій практиці також визначається, що істотними вважаються й ті умови, що є необхідними для певного виду договорів, що виражають їхню природу і без яких вони не можуть існувати, тобто умови, які, хоча й згадуються у відповідних нормативно-правових актах, але прямо ніде не визначені як істотні (наприклад, складання кошторису у договорах підяду) [8].

На сьогодні відсутній єдиний підхід до вирішення питання про те, які саме умови слід вважати істотними у контексті договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. Як приклад, Н. Козлова та С. Філіпова вказують, що за юридичною природою договір про надання психологічної (психотерапевтичної) допомоги є консенсуальним. Це означає, що обов'язок надавати допомогу виникає з моменту досягнення сторонами згоди про предмет договору, що є єдиною істотною умовою [9, с. 86]. У свою чергу С. Клименко вважає істотними умовами договору про надання неклінічних психологічних послуг, окрім умови про предмет, ще й ціну й строк виконання договірних зобов'язань щодо надання неклінічних психологічних послуг [10, с. 11].

На нашу думку, дійсно, єдиною істотною умовою цього договору є саме його предмет. І це обумовлюється не тільки консенсуальною природою вказаного договору, а й тим, що вимоги про строк і ціну за загальним правилом не є обов'язковими для укладення цього договору. Дійсно, у деяких випадках вони є обов'язковими. Наприклад, умова про ціну може бути взагалі відсутньою в разі безкоштовного надання цих послуг замовнику. Або, наприклад, якщо замовнику послуги принципово важливо отримати

результат в короткий проміжок часу, він може наполягати на тому, щоб умова про строк була віднесена до істотних. Поряд з цим зазвичай досить важко визначити наперед, протягом якого періоду часу будуть надаватися психологічні послуги, оскільки якість надання відповідних послуг залежить не тільки від роботи психолога, а й від індивідуальних суб'єктивних факторів замовника – чи в повній мірі він буде виконувати запропоновані психологом (психотерапевтом) методики, як активно буде змінюватися його психологічний стан в результаті застосування цих методик, що є індивідуальним, тощо. При цьому, при визначенні строку надання психологічних (психотерапевтичних) послуг слід враховувати принцип своєчасності, тобто цей строк має визначитися, насамперед, виходячи із потреби замовника послуги у її наданні, а не із тих чи інших інтересів виконавця послуги.

Тривалість надання психологічних послуг може визначатися як строком, так і вказівкою на певну подію, яка має настати. Тобто йде мова про те, що в договорі може визначитися як строк надання відповідних послуг у розумінні ч. 1 ст. 251 ЦКУ (тобто певний період у часі, за який планується досягнути результату надання психологічної чи психотерапевтичної послуги), так і термін надання (наприклад, у момент істотного покращення психологічного стану замовника чи досягнення іншого необхідного для нього результату). Здається, що у вказаному виді цивільно-правових договорів більш поширеною є практика саме визначення терміну надання послуг, оскільки надзвичайно важко наперед чітко вказати строк виконання цього зобов'язання і досягнення результату потребує часу, який неможливо визначити наперед.

Поряд з цим, не тільки часові межі виконання договору, а й часові межі початку надання психологічної допомоги після укладення договору можуть визначатися як вказівкою строку, так і зазначенням відповідного терміну. Як приклад, у разі звернення до психолога (психотерапевта) особи, яка позбавилася алкогольної чи тютюнової залежності, моментом початку надання послуги може бути виникнення рецидиву й повернення відповідної залежності.

Також слід враховувати думку Н. Козлової та С. Філіпової, що умова про строк надання послуги особливо актуалізується при укладанні договорів за допомогою телекомунікаційних засобів зв'язку. За встановленим сторонами графіком психолог (психотерапевт) повинен своєчасно реагувати на повідомлення пацієнта, відповідати йому, виходити на зв'язок. Несвоєчасне надання допомоги є однією із підстав оцінки наданої послуги як неякісної [9, с. 88]. Хоча це питання у більшій мірі пов'язане із забезпеченням якості й належності надання послуг через мережу Інтернет в цілому, оскільки у разі недобробовісності психолога (психотерапевта) досить важко буде довести факт укладення договору й допущені виконавцем порушення.

Таким чином, умови про ціну й строк є динамічними, можуть як враховуватися, так і не враховуватися при укладенні відповідного договору, а тому їх

не доцільно розглядати в якості істотних для укладення цього договору.

Стосовно предмету договору, існуючі доктринальні підходи до визначення його сутності й змісту, як зазначає І. Стрижак, можна поділити на три групи. За першим підходом предметом договору є певна річ, з приводу якої укладається договір. Другий підхід враховує дії, що мають бути вчинені за договором. За третім підходом предмет договору – це як річ, з приводу якої укладається договір, так і дії, що мають бути вчинені [11, с. 124–125]. Навіть на прикладі договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг стає зрозумілим, що тлумачення предмету виключно як матеріальної речі є не зовсім влучним. Оскільки у нашому випадку йде мова про надання послуг немайнового змісту у вигляді дій психолога (психотерапевта), обіг тих чи інших речей при укладенні цього договору не відбувається, має місце тільки зустрічне надання (у разі укладення оплатного договору).

С. Шимон з цього приводу виділяє категорію «безпредметних» зобов'язань, в яких матеріальний об'єкт відсутній – надання послуг. З огляду на те, що зобов'язання з надання послуг зазвичай є оплатним, вона доходить висновку, що в ньому матеріальний об'єкт (предмет) усе ж таки є – це гроші, які сплачуються за послугу [12, с. 59]. Але ситуація ускладнюється, коли йде мова про безкоштовне надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. У цьому випадку матеріальний об'єкт у вигляді грошей відсутній, але це не значить, що відсутній і предмет договору. Без нього, як відомо, договірне зобов'язання взагалі не може існувати.

Визначаючи предмет договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг, доцільно

звернути увагу на результат цього договору, його правову ціль. О. Красавчиков під правовою ціллю розумів суб'єктивно бажані для учасників угоди виникнення, зміну чи припинення їх прав та обов'язків, що мають відбутися після укладення угоди та її виконання [13, с. 213]. Ще Г. Шершеневич вказував, що «предметом договору є той юридичний наслідок, на який спрямована воля двох чи більше осіб» [14, с. 74]. Отже, питання про предмет договору нерозривно пов'язане із проблемою визначення його цілі. Оскільки саме при якісному та належному виконанні договору, тобто здійсненні відповідних дій чи наданні певних благ, які складають предмет договору, відбувається повне досягнення його цілей.

У договорі про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг фактичною ціллю є допомога у зміні чи усуненні хворобливих симптомів чи ознак поведінки, які заважають жити із відчуттям задоволення й щастя, приведення психічних показників у норму, до оптимального рівня функціонування в суспільстві, коли відхилення ще не набули форми хвороби [15, с. 12]. При цьому предметом договору виступає безпосередньо психологічна (психотерапевтична) послуга, у результаті надання якої відбувається досягнення вказаних цілей.

Таким чином, класичний підхід щодо поділу умов договору на істотні, звичайні та випадкові у повній мірі стосується й договору про надання психологічних (психотерапевтичних) послуг. На нашу думку єдиною істотною умовою цього договору є його предмет. Умови ж про ціну й строк є динамічними, можуть як враховуватися, так і не враховуватися при укладенні відповідного договору, а тому їх не доцільно розглядати в якості істотних для укладення цього договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Луць В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору / В. Луць // Приватне право. – 2013. – № 1. – С. 118–128.
2. Договір у цивільному і трудовому праві. Довідник. 1 частина / [за ред. Ю. Шемшученка та Я. Шевченко]. – К., 2000. – 354 с.
3. Топоркова М. Зміст договору постачання теплової енергії побутовому споживачу / М. Топоркова // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2014. – № 4. – С. 129–136.
4. Падучак Б. М. Деякі аспекти істотних умов договорів про трансфер технологій / Б. М. Падучак // Теоретичні і практичні проблеми економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Випуск 1 (10). – Том 2. – С. 65–71.
5. Караваева Т. Патоморфоз невротических расстройств, их психотерапия и правовое регулирование / Т. А. Караваева // Дисс. ... докт. мед. наук. – Санкт-Петербург, 2011. – 480 с.
6. Гражданское право: учебник в 2 т. Т. 2, полутом 2 / под ред. Е. Суханова. – М., 2000. – 542 с.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України із загальних питань судової діяльності та у цивільних справах / уклад. Б. Козадаєв. – Х., 2011. – С. 346.
9. Козлова Н. Договор об оказании психологической и психотерапевтической помощи: правовые аспекты / Н. Козлова, С. Филлипова // Национальный психологический журнал. – 2013. – № 1 (9). – С. 83–88.
10. Клименко С. Договор возмездного оказания неклинических психологических услуг в Российской Федерации // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – М., 2007. – 25 с.
11. Стрижак І. Проблема визначення поняття «предмет договору» / І. В. Стрижак // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2010. – № 2. – С. 124–129.
12. Шимон С. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії / С. Шимон // Юридична Україна. – 2011. – № 4. – С. 58–64.
13. Советское гражданское право: учебник в 2 т. / Илларионова Т. И., Кириллова Н. Я., Красавчиков О. А. и др.; под ред. О. А. Красавчикова. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высшая школа, 1985. – Т. 1. – 544 с.
14. Шершеневич Г. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья Е. А. Суханова. – М.: Фирма «СПАРК», 1995. – 556 с.
15. Воронцов Д. Социально-психологические основы психологической помощи. Учебное пособие / Д. В. Воронцов. Ростов-на-Дону. – 2014. – 242 с.